

УДК 338.43.001.76:005

Л. С. Крючко,

аспірант кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ОСВОЄННЯ ІННОВАЦІЙ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРТВІ

У статті автор досліджує значення регіональних форм організації інноваційної діяльності в підвищенні ефективності освоєння інновацій безпосередньо в сільськогосподарському підприємстві, а також наявність наукових організацій, їх розміщення і взаємодія з ринковою інфраструктурою сільського господарства. Розглянуто інноваційний процес, який охоплює всі сфери сільськогосподарського виробництва і його інфраструктури, розвиток з урахуванням конкретних регіональних, місцевих агрокліматичних і виробничо-економічних умов.

In the article the author explores the importance of regional forms of innovation in improving the development of innovations directly to the agricultural enterprise and the availability of scientific organizations, their location and interaction with the market structure of agriculture. Considered an innovative process that covers all areas of agriculture and its infrastructure development based on specific regional and local agroclimatic and industrial-economic conditions.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Інновації, організаційні форми, ефективність, ринкова інфраструктура, сільськогосподарське виробництво.

ВСТУП

Сільське господарство України покликане забезпечити продовольчу безпеку країни, а також сприяти соціально-екологічному облаштування сільських територій. З цих позицій необхідно розробити нові підходи до організації наукового забезпечення сільського господарства регіонів до управління інноваційною діяльністю в сільськогосподарському виробництві.

Все це зумовило мету дослідження і розглядається в цьому колі питань. На відміну від попередніх періодів, вивченню інноваційних процесів у поєднанні з системами ведення сільського господарства в даний час приділяється недостатньо уваги. У багатьох регіонах і господарствах вже склалися екстенсивні типи ведення господарства, а технологічні процеси відрізняються вкрай низьким рівнем.

Не вирішені питання облаштування сільських територій, не приділяється належної уваги проведенню меліоративних, ґрунтозахисних, природоохоронних заходів, освоєнню нових сортів і гібридів рослин, більш продуктивних тварин та птиці [5].

Передбачається, що вирішення проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, перш за все, має проводитись на основі освоєння збалансованих науково об-

ґрунтованих систем ведення сільського господарства, вивчення теоретичних і методологічних аспектів розвитку інноваційних процесів у підприємстві та умовах ринкових відносин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження полягає в розробці теоретичних основ і методичних рекомендацій з формування механізмів розвитку інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві.

Сучасні концепції інноваційної діяльності аграрної економіки розвиваються зусиллями великої кількості дослідників. Загальні методологічні принципи концепцій передбачають необхідність наслідувати ідеї Шумпетера про конкуренцію на основі інновацій і наукових досліджень у корпораціях як головних факторів економічної діяльності; проведення аналізу інституціонального контексту інноваційної діяльності як фактора, що прямо впливає на її зміст і структуру; визнання особливої ролі інвестицій в інноваційному розвитку [4].

Сучасні системи управління інноваційними процесами на підприємствах чи об'єднаннях можуть функціонувати в тому випадку, коли діють власні механізми організаційного і економічного характеру.

У теперішній час в окремих регіонах України склалися своєрідні організаційні моделі освоєння інновацій підприємствами в сільському господарстві з урахуванням місцевих умов і можливостей використання наукового потенціалу.

Основна увага приділяється розвитку інно-

ваційної діяльності на регіональному рівні, створенню різних моделей консультаційного обслуговування сільського господарства, побудованих на принципах централізації освоєння інновацій. Такі форми відповідають сучасному стану і умовам використання наукового потенціалу в регіонах України. Однак, ведеться пошук форм освоєння інновацій на ринкових принципах, тобто організації ринку наукової продукції та інновацій.

Особливе значення в підвищенні ефективності освоєння інновацій безпосередньо в сільськогосподарському підприємстві мають регіональні форми організації інноваційної діяльності, а також наявність наукових організацій, їх розміщення і взаємодія з ринковою інфраструктурою сільського господарства. Інноваційний процес охоплює всі сфери сільськогосподарського виробництва і його інфраструктури, розвиток з урахуванням конкретних регіональних і місцевих агрокліматичних і виробничо-економічних умов [2].

Необхідно відзначити, що системи виробничого і наукового обслуговування сільського господарства в багатьох країнах створювалися з урахуванням специфічних особливостей, що пов'язані з конкретними умовами агропромислового виробництва кожного регіону. Узагальнення літературних джерел у галузі розвитку аграрної інфраструктури дозволило виявити наступні тенденції і фактори розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві:

- перехід на комплексне обслуговування, яке включає: забезпечення матеріальними, технічними, хімічними і біологічними ресурсами;
- надання виробничих послуг при виконанні технологічних процесів у землеробстві, галузях рослинництва і тваринництва;
- короткострокове кредитування виконання виробничих послуг;
- науково-технічне забезпечення освоєння інновацій;
- скорочення проміжних ланок товаровиробничої мережі в комерційній системі забезпечення сільського господарства;
- розвиток інтегрованих обслуговуючих компаній кооперативного і корпоративного типу;
- вертикальна інтеграція в розвитку інноваційної діяльності.

У США, Франції, Німеччині, Фінляндії й інших країнах промислові фірми мають науково-дослідні центри з висококваліфікованими науковими кадрами, лабораторіями, дослідними підприємствами, а також сільськогосподарські полігони, де випробовуються нові види хімічних, біологічних, технічних засобів, досліджується їх

вплив на стан землеробства, розвиток рослин і тварин, навколишнє середовище.

Наприклад, великі промислові корпорації з виробництва засобів хімізації для сільського господарства створюють експериментальні і дослідні поля в різних природнокліматичних зонах з метою обліку конкретних агрокліматичних умов для застосування своєї продукції [7].

На основі результатів випробувань нових засобів хімізації спеціалізовані підрозділи компанії розробляють методологічні рекомендації з використання хімічних і технічних засобів у землеробстві, галузях рослинництва і тваринництва, виконують необхідні операції із застосування хімічних і технічних засобів.

Досвід закордонних країн дозволяє відмітити високу ефективність освоєння інновацій в сільськогосподарських підприємствах за участю лабораторій і експериментальних наукових центрів, що діють при навчальних закладах або науково-дослідницьких організаціях, що розташовані в районах ведення сільського господарства. Ці форми освоєння інновацій отримали розповсюдження в дослідженнях якості ґрунтів, рослин і продукції, застосуванні технологій обробки сільськогосподарських рослин, випробуванні їх нових сортів і гібридів, а також адаптації до місцевих умов нових порід тварин.

Досвід створення більш ефективних організаційних форм освоєння інновацій був нагромаджений в попередній період. Так, в 1986—1990 рр. були створені виробничі й науково-виробничі системи в різних галузях рослинництва і тваринництва з метою створення умов для освоєння інновацій біологічного і технологічного характеру.

Виробнича (науково-виробнича) система являла собою групу, до складу якої добровільно входили на договірній основі сільськогосподарські підприємства. У таких системах втілювалась скоординована діяльність з виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції. Організаційне і технологічне керівництво проводилось з боку головного підприємства системи, до функцій якого належала розробка і удосконалення технологій сільськогосподарського виробництва на основі науково-технічного прогресу, організація освоєння нововведень у виробництво і матеріально-технічне забезпечення інноваційного процесу.

В основу такої форми освоєння інновацій, тобто в формі науково-виробничої системи, були закладені принципи кооперації, спільного використання отриманих нових і більш досконалих технологій чи технологічних процесів.

Виробничі й науково-виробничі системи

Таблиця 1. Обсяги реалізованої інноваційної продукції (у порівняльних цінах, млн грн.)[8]

	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Всього	12148,3	12882,1	18784,0	24995,4	30892,7	40188,0
В т.ч. принципово нові	3813,6	5640,9	9542,3	10755,4	18194,9	22305,8
Із загального обсягу поставлено на експорт	3023,6	4776,2	7984,4	12494,8	12797,0	14666,6

працювали на основі державних замовлень і бюджетного фінансування. В той же час активно освоювалися і методи внутрішньогосподарського розрахунку і стимулювання інноваційної діяльності.

Такі форми освоєння інновацій дозволяли в більш короткі терміни доводити наукові розробки біологічного і технологічного характеру до певного підприємства і втілювати заходи з їх адаптації до певних умов, що сприяло підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва: зростанню продуктивності сільськогосподарських угідь і тварин, зниженню затрат праці, підвищенню рентабельності виробництва [6].

У структурному плані виробнича (науково-виробнича) система складається, ніби, з двох частин: координуючого і генеруючого наукові розробки центру (головного підприємства), сільськогосподарських підприємств, схожих за спеціалізацією і організаційно-технологічному устрою. Передбачалось, що координацією і освоєнням інновацій з наступною їх передачею в підприємствах на договірних умовах сформувані в науково-технологічних центрах переробне чи торговельне підприємство, яке стане споживачем сільськогосподарської продукції виробничої системи. В цьому випадку інноваційний процес стає фактором інтеграції, тобто наукові розробки, надходячи від підприємства споживачу продукції сільського господарства, стають ніби зв'язуючою ланкою єдиного технологічного процесу виробництва і переробки з подальшою реалізацією готової продукції. Все це дозволило б сформувати високотехнологічні виробництва у великих масштабах і об'єднати сільське господарство з промисловістю і в соціальному плані (табл. 1).

Зміни в структурі інноваційних витрат за формами власності свідчать про те, що упровадження нових технологічних процесів здійснюється на підприємствах відповідно до можливостей отримання капіталу. В період 1997—1999 рр. спостерігалася тенденція збільшення загального обсягу інноваційних витрат на приватних підприємствах, хоча їх частка в загальному обсязі не перевищувала 0,3%. У 2000 р. відбулося її різке скорочення (в 11 разів), яке продовжувалося в 2001 р., і в 2005 р. склала лише 1,4%. В структурі інноваційних витрат лівова частка належить підприємствам колективної форми власності: в 2001 р. вона

склала 84,9%, на підприємства державної форми власності припадало 14,9%, комунальної — 0,1%.

У 1996 р. на інновації в країні використовували лише 19,3% підприємств,

в 1997 р. частка підприємств, що фінансують їх за рахунок власних ресурсів, залишалася високою — біля 70%, в 1998 р. вони склали 67,7%, в 1999 р. — 67,6%, в 2000 р. — 64,6%, в 2005 р. — 87,7%. Питома вага підприємств, які використовували кредити, істотно зменшилася з 19,3% в 1996 р. до 1,9% в 2000 р. Засоби державного бюджету використовували лише 5,9 і 1,8% підприємств відповідно, а кредити іноземних інвесторів — 0,4% в 1996 р. і 1,3% в 2000 р. В цілому кошти іноземних інвестицій склали у 2005 році 2,7%. Низька питома вага підприємств, що фінансують свою діяльність за рахунок кредитів, свідчить про те, що недосконала кредитна політика держави, неможливість банківської системи України в сучасних умовах виконувати функції кредитування реального сектора. Значно скоротилася кількість підприємств, які впроваджують інновації — з 1491 у 2000 р. до 810 у 2005 р., але збільшилася у 1,8 разів кількість підприємств, які здійснюють механізацію і автоматизацію виробництва — їх питома вага зросла з 11,7% у 2000 р. до 39,9% у 2005 р.

У період реорганізації сільськогосподарських підприємств і приватизації промислових підприємств інноваційна діяльність не була взята до уваги, що призвело до більшого відриву сільськогосподарського виробництва від споживачів своєї продукції. В теперішній час, за певних умов об'єктивного і суб'єктивного характеру, виробничі системи в тій формі, в якій вони функціонували, вже не можуть бути в якості інтегратора. Але багато принципів їх організаційної побудови, можливо, знайдуть своє застосування в нових формах інноваційної діяльності (табл. 2).

Законом України "Про державний бюджет на 2009 рік" встановлено розподіл коштів Стабілізаційного фонду, які спрямовуються відповідно до Закону України від 31 жовтня 2008 року N 639-VI "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" на заходи за такими напрямками: здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів та підтримку окремих проектів у агропромисловому комплексі — 2200 000 тис. грн.; фінансування інвестиційних

проектів на підприємствах авіабудування, оборонно-промислового комплексу, машинобудування, придбання повітряних суден на умовах фінансового лізингу, а також фінансування проектів, пов'язаних з консервацією виробничих потужностей промислових підприємств — 896 000

тис. грн. Але державним бюджетом 2009 року заборонено реструктуризацію заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі, крім розстрочення її сплати під час санації такого суб'єкта господарювання за участю інвестора, який бере на себе солідарні зобов'язання щодо погашення такої заборгованості у термін не більше ніж на три роки [1].

Узагальнення теоретичних положень дозволило зробити висновок про те, що формування систем і ведення сільського господарства підприємства являє собою певний вид інноваційної діяльності й припускає створення відповідної структури керування цим процесом. У сучасних умовах у сільському господарстві поки що не створені організаційно-економічні умови для науково-технічної переозброєності сільськогосподарського виробництва й сфери його обслуговування. В сільськогосподарських підприємствах система керування несприйнятлива до нововведень, формується на застарілих принципах екстенсивного ведення сільськогосподарського виробництва. У сучасних умовах основним двигуном розвитку сільськогосподарського виробництва покликані стати освоєння досягнень науково-технічного прогресу, наукове ведення сільського господарства, тобто сполучення цих двох сторін інноваційної діяльності. Необхідно відзначити, що природні й екологічні фактори в сільському господарстві консервативні, визначають вибір спеціалізації підприємств, господарств, ареалів виробництва тих або інших видів продукції при виборі систем і заходів з раціонального використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських

Таблиця 2. Основні форми управління інноваційним процесом в регіональному АПК

1. Ради, комітети чи творчі групи по розробці науково-технічної і інноваційної політики за стратегічним напрямом соціально-економічного розвитку регіонального АПК.
2. Центри розробок нових технологій по координації науково-технічної і інноваційної діяльності в галузі розробки нових технологій, методів ведення галузей сільського господарства, вдосконалення систем землеробства.
3. Проектно-цільові групи по виконанню наукових досліджень і розробці систем ведення сільського господарства, методів і способів виробництва і переробка сільськогосподарської продукції.
4. Науково-дослідні і дослідно-конструкторські організації з розробки і доведення нових наукових знань до перспективних технологій і методів ведення господарства.
5. Центри науково-технічного розвитку з вивчення ринку науково-технічної продукції, залученню перспективних розробок в АПК регіону і їх адаптації до певних умов.
6. Венчурні організації в складі великих аграрних корпорацій і холдингів з виготовлення інновацій для певних потреб фірми.
7. Інформаційно-консультативні служби (центри) з просування наукових розробок в виробництво, консультацію сільських товаровиробників з основних напрямів ведення сільського господарства.
8. Інформаційно-аналітичні центри (служби) з моніторингу ведення галузей сільського господарства, маркетингу товарів і послуг.
9. Приватні фірми з надання інноваційних і науково-технічних послуг.

підприємств [3]. Організаційні й економічні фактори при становленні ринкових відносин найбільш динамічні, постійно змінюються, тому що ще не сформувалися інститути й механізми в податковій і фінансовій сферах, тому й системи керування підприємством покликані враховувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, їхній вплив на виробничий процес.

Література:

1. Закон України "Про державний бюджет на 2009 рік" від 26.12.2008р. № 835-VI (із змін. і доп. № 1131-VI від 17.03.2009). — ВВР. — 2009. — № 31. — Ст.454.
2. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко; за ред. П.І. Гайдуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
3. Аграрна наука на шляху інноваційних перетворень // Голос України. — 2004. — 29 черв.
4. Дацій О.І. Методичні основи дослідження інноваційного розвитку галузей сільського господарства // Агросвіт. — 2008. — № 4. — С. 15—18.
5. Крисальний О.В., Павлик П.В., Лебідь Г.М. Ринок інновацій // Агропромисловий комплекс України: Стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний зб. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — Вип. 5. — С. 423—436.
6. Кушерець В.І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій. — К: Знання України, 2002. — 248 с.
7. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / За ред. Б.А.Каліцького. — К.: Фенікс, 2005. — 226 с.
8. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2007 рік" / Державний комітет статистики України. — К., 2008. — 572 с. *Стаття надійшла до редакції 21.11.2009 р.*